

RÓMER GLÓRIA

Pályaidentitás és megküzdés vizsgálata roma egyetemisták körében

Konzulens: Dr Smohai Máté

Absztrakt

Kutatásomban a felsőoktatásban tanuló roma fiatalokat vizsgáltam pályaidentitásuk és megküzdési stratégiáik szempontjából. Összesen 64 egyetemista töltötte ki a kérdőívet, ebből 31 fő cigány származású. Online kérdőívvel dolgoztam ami demográfiai adatokból, a Pályaidentitás Skálából és a Megküzdési MódoK Kérőívből állt. Jelen tanulmány kimutatta, hogy nincs különbség a roma és nem roma populáció között pályaidentitásuk állapotának tekintetében, így nincs értelme külön csoportként kezelni őket. Továbbá kiderült, hogy a roma egyetemisták kiugróan magas értéket értek el a céltudatos cselekvés megküzdési stratégiában, valamint, hogy a felsőoktatásban tanuló roma hallgatók átlagéletkora szignifikánsan magasabb a nem roma egyetemisták életkoránál. A coping stratégiák és a pályaidentitás állapotok között nem volt összefüggés, a nemek eloszlásában pedig nem találtam szignifikáns különbséget.

Kulcsszavak: cigány, roma, pályaidentitás, megküzdés, coping

Bevezető

A témám ötletét a munkám adta: cigány származású egyetemista fiatalokat mentorálok egy roma szakkollégium keretein belül, ez keltette fel az érdeklődésemet irántuk. A munkám célja elsősorban az, hogy megértsem az ő működésüket, és ezáltal segítsem őket a céljaik, tanulmányaik haladásában. Úgy gondoltam, hogy érdekes lenne megvizsgálni azt, hogy vannak-e különbségek a két populáció között (roma és nem roma egyetemisták), elsősorban a Marcia-féle identitásállapotok tekintetében, azon belül is a pályaidentitást vizsgálva.

Előzetes ismereteim és tapasztalatom szerint a cigány egyetemisták körében magasabb az átlagéletkor, mert sokszor kerülőúton, több év kihagyás vagy munka után kerülnek be a felsőoktatásba. Feltevésem szerint a roma egyetemisták érettebb pályaidentitással rendelkeznek, mint a nem romák – egyrészt életkoruk miatt, másrészt azért, mert számukra nagyobb dolog bekerülni egy egyetemre vagy főiskolára. A pályaidentitás mellett megvizsgálom a megküzdési stratégiákat is, illetve megnézem, hogy van-e összefüggés a coping stratégiák és a pályaidentitás állapotok között.

Irodalmi áttekintés

Számos olyan kutatás született már, ami a roma populációt igyekezett feltérképezni, különös tekintettel az iskolás korosztályra.^{1 2 3} Az egyetemista cigány populáció vizsgálata azonban viszonylag ritka, így nem is találtam sok forrást ehhez a témakörhöz, ezért még izgalmasabbnak gondoltam, hogy őket vizsgáljam. Forray⁴ nézőpontja keltezőképpen felkeltette az érdeklődésemet, így arra gondoltam, érdemes ebbe az irányba indulni. Tanulmányában azt írta, hogy sokkal célravezetőbb, ha a felsőoktatásban tanuló cigány fiatalok csoportjának vizsgálatakor nem a hátrányos helyzet és az abból való kijutás nehézségeire fókuszálunk, hanem azt térképezzük fel, hogy milyen jellemzői vannak a leendő roma értelmiségnek. Ebből a gondolatból merítettem ihletet, s arra jutottam, hogy ahhoz, hogy mentori munkámban hatékonyabb legyek, először is érdemes lenne feltérképezni azokat a pályaidentitással és megküzdéssel kapcsolatos jellemzőket, amik általánosságban elmondhatók a felsőoktatásban tanuló cigány egyetemisták populációjáról.

Cigányok a magyar felsőoktatásban

Legátfogóbban Forray Katalin foglalkozott ezzel a témával. 2003-as munkájában azt írta, hogy mind korábbi kutatások, mind pedig saját felsőoktatási tapasztalatai azt mutatják, hogy a cigány hallgatók között több a lány, mint a fiú. Ebben van némi ellentmondás, hiszen a cigány nők sokkal erősebben kötődnek a tradícióikhoz, ami kevésbé engedi, hogy ennyire más szerepbe kerüljenek. A hagyományos cigány kultúrában a férfiak több mindent megengedhetnek maguknak, míg a nők már korán férjhez mennek és gyermekeket szülnek, így maga a kultúra kijelöli számukra az utat: s ebbe nem fér bele a hosszú évekig tartó felsőoktatás. Ezért Forray⁵ szerint azok a cigány nők, akik mégis ezt választják, nagy valószínűséggel később elszakadnak a tradicionális közösségüktől, és nem onnan találnak párt maguknak, hiszen mire ők végeznek tanulmányaikkal, a korosztályuk beli férfiak többsége már családban él.

Mendi⁶ Forrayval ellentétben viszont azt találta, hogy a férfiak aránya magasabb a cigányok között a felsőoktatásban. Ez az eredmény jobban magyarázható az előbbi gondolatmenettel.

Forray^{7 8} arra is felhívja a figyelmet, hogy a cigány hallgatókra jellemző az átlagnál magasabb életkor, s ez kifejezetten a férfiakra igaz. Sokan kerülőutakon – szakmun-

¹ Forray R. Katalin: Cigány fiúk és lányok iskolai motivációi és etnikai identitása. *Kultúra és közösség*, 1989. 6. sz. 46-60. p.

² Fiáth Titanilla: *A magyarországi roma népesség általános iskolai oktatása*. In: Babusik F. (szerk.). *A romák esélyei Magyarországon: Aluliskolázottság és munkaerőpiac – a cigány népesség esélyei Magyarországon*. Budapest, 2002, Kávé Kiadó.

³ Csongor Anna: Szegregáció az általános iskolában. Cigányosztályok Magyarországon. Bp., OI, 1991. 42 p.

⁴ Forray R. Katalin: Roma/cigány diákok a felsőoktatásban. *Educatio*, 2003. 2. sz. 253-264. p.

⁵ Forray 2003.

⁶ Mendi Rózsa: Felsőoktatásban tanuló roma fiatalok pályaszocializációs és személyiségvizsgálata. *Szakkolgozat, Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Pszichológiai Intézet*, Budapest, 1999.

⁷ Forray 2003.

⁸ Forray R. Katalin: Életutak – iskolai pályák interjúk cigány, roma fiatalokkal. *Cigány Tanulmányok*, 2004. 13.sz.

kásképző vagy munka után – jutnak el a felsőoktatásig. Mendi⁹ mintájában a cigány hallgatók mindössze egyharmada kezdte meg tanulmányait rögtön az érettségi után, s azt is hozzá teszi, hogy ez az arány nem képességeiből, hanem helyzetükből adódott.

Mendi roma hallgatók személyiségét is vizsgálta, és azt találta, hogy jól tudnak alkalmazkodni a változásokhoz, személyiségük szabadságfoka magas, belső kontroll jellemző rájuk és fontos számukra a függetlenség.

Érdekes az a tendencia, hogy ha egy cigány diák jól tanul, akkor valószínűbb, hogy szakközépiskolába megy tovább, ellentétben a nem romákkal, akiknél gyakoribb, hogy ha jól tanulnak, akkor gimnáziumba jelentkeznek.¹⁰ Mendi¹¹ szerint ez azért van így, mert a cigány diákokban ritkán ismerik fel a tehetséget, így a pedagógusok inkább a szakmunkásképző és szakközépiskolák felé orientálják őket, a szülők pedig sokszor nem a gimnáziumban hanem egy szakma kitanulásában látják a biztonságot. Így a tehetségesebb, jó tanuló roma fiatalok számára sokszor csak később nyílnak meg azok a lehetőségek, amik a felsőoktatáshoz vezethetik őket.

Forray 2004-es munkájában azt vizsgálta meg, hogy milyen utakon jutottak el roma fiatalok a felsőoktatásig. ¹¹ hallgatóval készítették mélyinterjút, s kiderült, hogy mindegyikőjük életében volt legalább egy olyan meghatározó személy – tanító, pedagógus – aki támogatta és szerette őket, aki hitt a képességeikben, és aki a továbbtanulásra bátorította őket. Világos tehát, hogy mennyire fontos egy-egy pedagógus szerepe ebben a tekintetben, és sajnos azt is tudjuk, hogy mennyien nem kapják meg senkitől ezt a támogatást.

Mindebből láthatjuk tehát, hogy egy cigány tanulónak sokszor igen viszontagságos az út az egyetemig vagy a főiskoláig, sokszor idősebb fejjel, felnőtt korban és sok küzdelem után kezdik meg a felsőfokú tanulmányaikat. Ebből arra következtettek, hogy elkötelezettebbek is a szakmájuk, jövőjük iránt, mint sokan a nem roma hallgatók között.

Azon szerencsés cigány hallgatóknak, akik eljutottak a felsőoktatásig, véleményem szerint számos lehetőség áll a rendelkezésükre: ösztöndíjak, pályázatok és a roma szakkollégiumok. Az utóbbi intézmények közös jellemzője, hogy azzal a céllal támogatja lakhatással, ösztöndíjjal, szakmai és közösségi programokkal diákjait, hogy a jövő értelmiségi roma rétegét kinevelje, azt a réteget, ami később a cigányok érdekképviseletének szolgálatába állhat. Itt ki kell emelnem az etnikai identitás fontosságát. Az a cigány fiatal lesz képes arra, hogy később szerepet vállaljon a saját közösségének érdekképviseletében, aki büszkén és nyíltan felvállalja cigány származását. De nem csak a cigányságot: a Magyarországon élő romáknak kettős identitásukat is el kell fogadniuk. Lukács¹² értelmiségi romákat vizsgált identitásuk tekintetében, és azt találta,

⁹ Mendi 1999

¹⁰ Szabó Zsófia: *Fiatal értelmiségi romák politikai kultúrája etnikai hovatartozásuk, identitásuk és értelmiségi szerepfelfogásuk tükrében. Kérdőíves kutatás cigány és nem cigány fiatal értelmiségiek körében. Szakdolgozat, Budapesti Corvinus Egyetem, Politika Tudományi Intézet, Budapest, 2011.*

¹¹ Mendi 1999.

¹² Lukács Ágnes: *Roma értelmiségiek identitása. Szakdolgozat, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Szociológia Intézet, Piliscsaba, 2011.*

hogy minél több előítélet ért valakit, annál negatívabban áll hozzá saját romaságához. Ennek megváltoztatását, megelőzését tűzték ki célul a roma szakkollégiumok.

Forray¹³ munkájában felteszi a kérdést, hogy vajon hasznos-e, hogy ezekben a tehetséggondozó intézményekben a közösség tagjait az etnikai hovatartozás köti össze. Amellett, hogy ezek a szakkollégiumok abban segítik a roma hallgatókat, hogy csökkentsék a hátrányaikat, és sikeres pályához segítsék őket, lehetséges, hogy egy politikailag radikális réteget nevelnek ki. Bár nem tud egyértelmű választ adni a kérdésre, mégis úgy véli, hogy fennáll a politikai indoktrinálás veszélye.

Megküzdés

A megküzdési képesség azt mutatja meg, hogy hogyan tud valaki megbírkózni egy-egy stresszkeltő helyzettel. Az analitikus szemlélet szerint a megküzdés az ego tudatos harca egy külső veszéllyel szemben, így megkülönböztetjük az elhárító mechanizmusoktól, amik viszont tudattalanul és belső konfliktusok ellen zajlanak.¹⁴ Vannak célravezetőbb és kevésbé adaptív megküzdési stratégiák is, bár az, hogy melyik stratégia az adaptívabb, azt maga a szituáció dönti el. Lazarus megkülönbözteti a problémaközpontú és az érzelempontú coping stratégiákat. Míg az előbbi a stresszforrás megszüntetésére irányul és akkor alkalmazzuk, ha megváltoztathatónak látjuk a helyzetet, addig az utóbbi az érzelmek csillapítását célozza, és olyankor használjuk, ha kívülről irányítottak látjuk az eseményeket.¹⁵ Ez egy passzívabb, „helyi érzéstelenítő” stratégia. Van úgy, hogy nincs más lehetőség (pl. halál esetén), de azokban a helyzetekben, amikor a körülményeken lehet változtatni, akkor kevésbé adaptív érzelempontú stratégiát „alkalmazni”.

Mendi Rózsa szakdolgozatában¹⁶ azt is megvizsgálta, hogy milyen megküzdési stratégiák jellemzik az egyetemista romák populációját, ami miatt ilyen nagy fokú társadalmi mobilitásra képesek. Azt találta, hogy a probléma megoldását célzó coping stratégiák jellemzik őket, amik alapvetően adaptív módszerek. Mendi az Oláh Attila által szerkesztett szorongás leküzdési mód preferencia kérdőívet használta, és kimutatta, hogy a problémacentrikus megküzdés és a figyelemelterelés faktora az átlagosnál jobban jellemzi ezt a populációt, a feszültségkontroll viszont még annál is kiugróbb módon jellemző rájuk.

Mendi ezt avval magyarázta, hogy a társadalmi integrációs folyamatok során számos feszültséget, szorongást él át ez a populáció. Amikor alkalmazkodniuk kell egy számukra addig ismeretlen helyzethez, például az egyetemi keretekhez, (amiről egy első generációs roma hallgatónak könnyen meglehet, hogy nincsen semmiféle előzetes tapasztalata, nem látott mintákat korábban) akkor gyakran frusztráltak és szoronganak az ismeretlentől, ugyanakkor félnek kimutatni érzéseiket, mert tartanak attól,

¹³ Forray R. Katalin & Boros Judit: A cigány, roma tehetséggondozás intézményei. *Educatio*, 2009. 2. sz. 192-203. p.

¹⁴ Oláh A. (2004): Megküzdés és pszichológiai immunitás. In: Pléh Cs., Boross O. (szerk.). *Bevezetés a pszichológiába*. Budapest: Osiris Kiadó. 631-634.

¹⁵ Oláh 2004.

¹⁶ Mendi 1999.

hogy környezetük gyengének gondolja őket. Ebből fakadhat a magasfokú feszültség-kontroll.

Moretti és munkatársai¹⁷ kutatásában elsősorban az érzelem és indulatvezérelt megküzdési módok jellemezték a vizsgálati személyeiket, azzal a fontos különbséggel, hogy ők alacsony iskolázottságú roma személyeket vizsgáltak, míg Mendi felsőoktatásban tanuló hallgatókat. Ez egy hatalmas különbség, és következzethetünk belőle arra, hogy nem véletlenül adaptívabb stratégiák jellemzik a cigány egyetemistákat: ahhoz, hogy odáig eljussanak, számtalan nehéz és ismeretlen helyzettel kellett helyesen megküzdeniük.

Kende Anna¹⁸ munkájában Romaversitások¹⁹ hallgatókkal készített intejükét életútjukról, s főként etnikai és értelmiségi identitásukat vizsgálta. Több megküzdési stratégiát talált, például: identitás tagadása, asszimilációra való törekvés, fenyegetettség elfogadása. Úgy gondolja, hogy a Romaversitas programban való részvétel azáltal, hogy segíti a roma értelmiségi identitás kialakulását, egy igen adaptív megküzdési lehetőség. Kende csak a Romaversitas tagjait vizsgálta, de azt hiszem, hogy meglátása igaz a többi roma tehetséggondozó intézményre, szakkollégiumra is.

Pályaidentitás

A pályaidentitást mérő kérdőív Marcia elméletéből²⁰ indult ki, ezt dolgozta át Melgosa.²¹ Marcia szerint négy lehetséges identitásállapot van:

Diffúz identitás: ez egy folyamatos identitáskrízis, ahol az egyén sokmindent ki próbál, de semi mellett nem tud elköteleződni. Azt nevezzük így, amikor az identitáskrízis állapota sokáig kitart, vagy ha nem is ér véget egy személy esetében.

Korai zárás: Amikor az egyén elköteleződött egy identitás mellett, mind a pályaválasztásban, mind politikai nézeteiben, de ehhez nem történt meg a személyiség át-szerveződése. Ez egy átvett identitás, nem egy saját belső döntés eredménye. Korán elköteleződik egy szakma iránt, és csak később jön rá, hogy nem is azt szeretné csinálni.

Moratórium: az identitáskrízis időszaka, dilemmái vannak saját jövőjével kapcsolatban, bizonytalan a pályaválasztásban is, de aktívan keresi a válaszokat a kérdéseire.

Elért identitás: az az állapot, amikor az egyén túljutott az identitásválságon, meghozta saját döntéseit, és aktívan törekszik céljai elérésére.

¹⁷ Moretti M., Kurimay T., Molnár Zs., Szerdahelyi F.: Az asszimiláció ára (Cigány betegek és családjuk körében végzett vizsgálatok). *Pszichiátria Hungarica*, 1997. 1., 12. sz. 5-18. p. Idézi: Mendi, 1999.

¹⁸ Kende Anna: „Értelmiségiként leszek roma és romaként leszek értelmiségi”. Vizsgálat roma egyetemisták életútjáról. In: Neményi M. és Szalai J. (szerk.). *Kisebbségek kisebbsége: A magyarországi cigányok emberi és politikai jogai*. Budapest, 2005, Új Mandátum. Idézi: Szabó, 2011.

¹⁹ A Romaversitas a felsőoktatásban tanuló roma fiatalok képzési és ösztöndíjprogramja.

²⁰ Marcia, J. E.: Development and validation of ego-identity status. *Journal of personality and social Psychology*, 1996, 3, 5. sz. 551-558. p.

²¹ Melgosa, J.: Development and Validation of the Occupational Identity Scale. *Journal of Adolescence*, 1987. 10. sz. 385-397. p.

Tulics²² munkájában egyetemistákat vizsgált, és azt találta, hogy 48,4%-uk az elért pályaidentitás állapotában volt, 37,5%-ukra a moratórium, 10%-ukra az identitásdifúzió volt jellemző, a korai zárás pedig mindössze 4,1%-ukat érintette. Tulics azt is megállapította, hogy a moratórium és az elért identitás állapotában lévő hallgatók szignifikánsan különböznek egymástól pszichológiai immunrendszerük tekintetében, tehát az elért identitás állapota magasabb megküzdési képességekkel jár együtt, míg a pályaidentitás krízis csökkent coping stratégiákkal függ össze.

Hipotézisek

H₁: A roma egyetemisták érettebbek pályaidentitásukban mint a nem roma egyetemisták.

H₂: A roma származású egyetemistákra jellemzőbb a problémaközpontú megküzdés.

H₃: Kimutatható összefüggés a megküzdési stratégiák és a pályaidentitás között.

Módszer

Vizsgálati személyek

A vizsgálati személyek két csoportot alkotnak: roma és nem roma egyetemisták csoportját. Összesen 64-en töltötték ki az online kérdőívet, 31 roma és 33 nem roma egyetemista fiatal. A nemek eloszlása a következő: a romák közül 17 férfi és 14 nő, a magyar csoportból pedig 12 férfi és 21 nő adatait használtam fel. Életkoruk 19 és 28 között van, az átlagéletkor 21 (szórás: 2,02). Csoportonként nézve pedig a következő az életkor megoszlása: a roma csoportban 19 és 27 közöttiek töltötték ki, az átlagéletkor 22. A nem roma csoport tagjai pedig 19 és 28 év közöttiek, az átlagéletkor: 21. A roma csoport nagy része magyarországi roma szakkollégiumokból került ki, főként ezen intézményeken keresztül sikerült vizsgálati személyeket gyűjtenem a témához.

1. Táblázat: a vizsgálati személyek

	ROMA	NEM ROMA
FÉRFI	17	12
NŐ	14	21
ÖSSZESEN	31	33
Átlagéletkor	22	21
Szórás	1,92	2,16

Eszközök

Az adatokat online kérdőív (1. Melléklet) segítségével gyűjtöttem össze, ami a következőkből épült fel.

Háttérváltozókra vonatkozó kérdések: származás, nem, kor, felsőoktatási intézmény

²² Tulics Helga: A szakmával való azonosulás dimenziói és a hallgatói identitás szerepe a felsőoktatásban. *Óbudai Egyetem, Trefort Ágoston Mérnökpedagógiai Központ*, Budapest, 2011.

neve, kar, szak, lezárt félévek száma, családi állapot, gyermekkel rendelkezik-e, szülők legmagasabb végzettsége, szülők támogatták-e a továbbtanulásban.

Pályaidentitás Skála - (OIS – Occupational Identity Scale²³):

A Melgosa-féle OIS kérdőívet Andrási Zsuzsanna²⁴ fordította magyarra. A mérőeszköz Marcia elméletéből indul ki, de kizárólag a pályaidentitás vonatkozásában méri az elért identitás, identitás-diffúzió, moratórium és a korai zárás állapotát. Összesen 28 tételből áll, a kérdésekre egy öt fokú Likert skálán kell válaszolni. Néhány példa: „Jelenleg nem tudom pontosan, hogy pályámon belül milyen területet válasszak, de több lehetőség is megfordul a fejemben.” „Sok vívódás és töprengés után végre egyértelművé vált számomra, hogy pályámon belül milyen területet fogok választani.”

Megküzdési MódoK Kérdőív (Ways of Coping²⁵):

A Folkman és Lazarus-féle kérdőív rövidített változatát használtam, melyet Kopp és Skrabski²⁶ dolgoztak át. A kitöltőnek bele kell képzelnie magát egy nehéz helyzetbe, és el kell döntenie egy négy fokú skálán, hogy az ilyen nehéz esemény utáni hetekben mennyire volt jellemző rá egy adott állítás. Összesen 22 tételből áll ez a változat, mely 7 különböző faktort mér, ezek a következők: problémaelemzés, céltudatos cselekvés, érzelmi indíttatású cselekvés, alkalmazkodás, segítségkérés, érzelmi egyensúly keresése, visszahúzóadás.

Eljárás

A vizsgálati személyeket kényelmi és hólabda módszerrel gyűjtöttem össze. Az online kérdőívet különböző roma szakkollégiumok számára küldtem el, illetve megkértem egyetemista roma ismerőseimet, hogy továbbítsák a linket ismerőseiknek is. A nem roma csoport kitöltőit főként Facebookon keresztül értem el. A kérdőívet önkéntes alapon lehetett kitölteni, az adatokat anonim módon raktároztam el.

Eredmények

A statisztikai próbák lefuttatásához a ROPstat 2,0-ás verzióját használtam. A kérdőívből készült online nyers adattáblát először átalakítottam úgy, hogy mind a két felhasznált skálát egyesével kiértékeltem. Minden személyt besoroltam egy-egy identitásállapotba, illetve egy megküzdési stratégiát rendeltem hozzájuk aszerint, hogy melyik faktoron érte el a legmagasabb pontot. Mivel nem ugyanannyi item tartozott az egyes faktorokhoz, így az alskálák értékeinek összeadása után a kapott pontszámot elosztottam az itemek számával. Ezen értékek alapján döntöttem el, hogy mire melyik alskála a legjellemzőbb.

²³ Melgosa 1987.

²⁴ Andrási Zsuzsanna: Pszichológus hallgatók pályaidentitásának vizsgálata. Szakdolgozat. ELTE BTK, Pszichológia szak, Budapest, 1995.

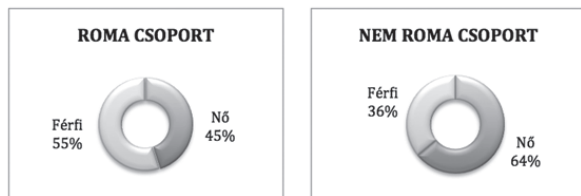
²⁵ Folkman, S., Lazarus, R., Dunkel-Schetter, C., Delongis, A., Gruen, R. J.: Dynamics of a stressful encounter: cognitive appraisal, coping and encounter outcomes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1986, 50(5). sz. 992-1003. p.

²⁶ Kopp Mária, Skrabski Ágnes: *Alkalmazott magatartástudomány. A megbirkózás egyéni és társadalmi stratégiái*. Budapest, 1995, Corvinus Kiadó.

Leíró statisztikák:

Két csoportot vizsgáltam, a csoportok nemek szerinti százalékos eloszlását a következő diagram ábrázolja. Láthatjuk, hogy mintám Mendi²⁷ eredményeit támasztja alá, miszerint a felsőoktatásban tanuló romák közt magasabb a férfiak aránya – bár a diagramon is jól látható, hogy kicsi a különbség.

1. Ábra: A vizsgálati személyek megoszlása származás és nem szerint

2. Táblázat: A Megküzdési MódoK Kérdőív alskáláinak átlagos értékei csoportonként

MEGKÜZDÉSI MÓDOK	Roma	Nem roma
Problémaelemzés	5,67	6,41
Céltudatos cselekvés	7,34	6,98
Érzelmi indíttatású cselekvés	4,65	4,66
Alkalmazkodás	5,66	6,21
Segítségkérés	3,74	3,74
Érzelmi egyensúly keresés	3,09	2,9
Visszahúzóadás	3,99	5,77

Az alskálák közül az első kettő a problémaközpontú, a többi pedig az érzelmközpontú megküzdéshez tartozik.

3. Táblázat: A Pályaidentitás Skála átlagos értékei csoportonként

PÁLYAIDENTITÁS	Roma	Nem roma
Elért identitás	20,03	18,85
Moratórium	22,32	19,21
Korai zárás	15,11	13,48
Diffúz identitás	12,04	12,72

A táblázatból kiderül, hogy mindkét csoportban a moratórium pályaidentitás állapota kapta a legmagasabb pontszámot, a diffúz identitás pedig a legkevesebbet. Azt is lát-

²⁷ Mendi, 1999.

hatjuk, hogy a romák az első három faktoron magasabb értékeket értek el a magyar csoportnál.

Hipotézis vizsgálatok

H₁: A roma egyetemisták érettebbek pályaidentitásukban, mint a nem roma egyetemisták.

A pályaidentitás alszállít két kategóriába soroltam: érett és nem érett pályaidentitás csoportokat hoztam létre. Az elsőbe az elért identitást soroltam, a másikba pedig a moratóriumot, a diffúz identitást és a korai zárást. A roma és nem roma csoport pályaidentitását kétmintás t-próbával hasonlítottam össze. Mivel a normalitás sérült, a szórás-homogenitás viszont teljesült, így a Mann-Whitney próbát vizsgáltam. Nem jelzett szignifikáns különbséget ($p=0,332$). Első hipotézisem nem teljesült, tehát nem igaz, hogy a roma egyetemista populáció érettebb pályaidentitás állapotában lenne, mint a magyar egyetemisták csoportja.

A sorösszegek szerinti százalékok táblázata mutatja, hogy némiképp magasabb százalékot ért el a romák csoportja az érett pályaidentitásnál, de szignifikanciáról nem beszélhetünk.

4. Táblázat: a vizsgálati csoportok pályaidentitása

	ROMA	NEM ROMA
ÉRETT IDENTITÁS	45%	33%
NEM ÉRETT IDENTITÁS	55%	67%

H₂: A roma származású egyetemistákra jellemzőbb a problémaközpontú megküzdés.

A Megküzdési MódoK Kérdőív alszállít két kategóriába osztottam Lazarus meghatározása szerint. A problémaközpontú megküzdésbe a céltudatos cselekvést és a problémaelemzést soroltam, míg az érzelemközpontú megküzdési stratégiák közé került az érzelmi indíttatású cselekvés, az alkalmazkodás, a segítségkérés, az érzelmi egyensúly keresése és a visszahúzóds.

A hipotézisem tesztelésére a Khi2 próbát alkalmaztam (2x2-es táblázattal). A kétoldalu Fisher egzakt próba tendencia szintű különbséget mutatott ($p=0,0542$), miszerint a roma egyetemista populációra valamivel jellemzőbbek a problémaközpontú megküzdési stratégiák, de ezt az eredményt azért nem általánosíthatjuk a teljes populációra.

5. Táblázat: A vizsgálati csoportok megküzdési stratégiáinak megoszlása

Megküzdési stratégiák	ROMA	NEM ROMA
PROBLÉMAKÖZPONTÚ	77%	54%
ÉRZELEM KÖZPONTÚ	23%	46%

Azt is megnéztem, hogy a hét alszála közül melyik a legjellemzőbb a roma csoportra, és azt találtam, hogy a céltudatos cselekvés stratégiája kiugróan magas értéket mutat náluk, míg a nem romáknál nagyobb a szórás a faktorok között. Ezt is Khi2 próbával teszteltem, ami szignifikanciát mutatott (0,0052). Ennek érvényessége azonban kétséges, mivel az alacsony elemszámból kifolyólag vannak olyan cellák, ahol nincs meg a statisztikához szükséges esetszám.

6. Táblázat: A vizsgálati csoportok megküzdési stratégiáinak megoszlása

GYAKORISÁG	ROMA	NEM ROMA
Probléma elemzés	3	11
Céltudatos cselekvés	21	7
Érzelmi indíttatású cselekvés	3	2
Alkalmazkodás	3	4
Segítségkérés	0	2
Érzelmi egyensúly keresése	0	1
Visszahúzóadás	1	6

H₃: Kimutatható összefüggés a megküzdési stratégiák és a pályaidentitás között. Ennek a hipotézisnek a tesztelésére varianciaanalízist használtam. Először megvizsgáltam, hogy ha a két csoport között nem teszek különbséget, akkor van-e összefüggés a megküzdési stratégiák és a pályaidentitás állapotok között. A normalitás sérült, a szóráshomogenitás teljesült, így a Kruskal-Wallis próbát néztem. Ez az érték nem mutatott szignifikanciát ($p=0,234$), így nem találtam jelentős összefüggést.

Csoportonként is megvizsgáltam a hipotézist, szintén varianciaanalízissel. Itt sem találtam szignifikanciát. A roma csoportban a Kruskal-Wallis próba értéke: $p=0,240$, a nem roma csoportban pedig: $p=0,597$. Tehát mintámban nincs szignifikáns összefüggés a két skála értékei között.

További vizsgálatok

Megnéztem az átlagéletkort is a két-két csoportban, valamint azt, hogy átlagosan hány félévet végeztek el. Az alábbi táblázatból látjuk, hogy a roma csoportban valamivel magasabb az átlagéletkor, ugyanakkor kevesebb az elvégzett félévek száma.

7. Táblázat: átlagéletkor és lezárt félévek száma a két csoportban

	ROMA	NEM ROMA
Átlagéletkor	22	21
Lezárt félévek átlaga	3,3	4,75

Hogy megtudjam, van-e szignifikáns különbség a két csoport között, kétmintás t-próbával is ellenőriztem a fenti eredményeket. Az életkorra vonatkozóan nem találtam szignifikáns különbséget a két csoport között. A Mann-Whitney próbát néztem, mert

a normalitás feltétele sérült, a szórás-homogenitás viszont teljesült ($p=0,341$). A lezárt félévek számában viszont a kétmintás t-próba szignifikáns különbséget mutatott ($p=0,0245$). A kettőt együtt nézve elmondhatjuk, hogy a felsőoktatásban tanuló romák populációjában szignifikánsan magasabb az átlagéletkor, mint a nem romáknál, hiszen mintámban ugyan nincs különbség az átlagéletkorban, a lezárt félévek számában viszont van.

Diszkusszió

Első hipotézisem nem igazolódott be, mégis azt hiszem, hogy hasznos eredményt kaptam: az, hogy nem találtam szignifikáns különbséget a két csoport pályaidentitása között, arra enged következtetni, hogy a felsőoktatásban tanuló roma fiatalokat nem is kell ebben a tekintetben külön választani a nem roma hallgatóktól. Bár nem sikerült bebizonyítanom, hogy a roma populáció érettebb lenne pályaidentitásában, viszont azt sikerült megmutatnom, hogy nem tartanak hátrébb, és ez mindenképpen egy fontos eredmény. Mivel korábbi tapasztalatok eredményét²⁸ – miszerint a felsőoktatásban tanuló cigány hallgatók átlagéletkora magasabb – sikerült alátámasztanom, így helyére kerül első hipotézisem eredménye is: sokszor kerülő utakon, idősebb fejjel jutnak el a felsőoktatásig a roma hallgatók, de emiatt nem tartanak sem előrébb, sem hátrébb pályaidentitásukban.

Mendi²⁹ eredményeiből kiindulva feltételeztem, hogy a problémaközpontú coping stratégiák a legjellemzőbbek a roma csoportra, és hogy a nem roma csoportnál is jellemzőbb rájuk ez a megküzdési mód. Hipotézisem csak tendencia szinten igazolódott be, de azért kíváncsi lennék arra, hogy nagyobb mintaszám esetén hogyan változna ez az eredmény. Érdekes, hogy – még ha fentartásokkal is kell kezelnünk a Khi2 próba eredményét – szignifikánsan magasabb értéket értek el a romák a céltudatos cselekvés alskálán. Mendi munkájában azt is kimutatta, hogy a roma egyetemistákra jellemző, hogy belső kontroll vezeti őket, tehát amellettt hogy szeretik a függetlenséget, abban hisznek, hogy ők maguk alakítják sorsukat. Azt gondolom, hogy e nélkül és a magasfokú céltudatosság nélkül valószínűleg nem jutnának el a hallgatói jogviszonyig. Érzelmi „fájdalomcsillapításra” is szükségük lehet, hiszen származásuk – amit rengeteg negatív megkülönböztetés kísér – adott, és nem tudnak rajta változtatni, így szorongásukat és frusztrációjukat is csökkenteni kell. De ahhoz, hogy nagy fokú társadalmi mobilitásra is képesek legyenek, az érzelemközpontú megküzdés kevés. Ebben segíti őket a céltudatos cselekvés stratégiája.

Harmadik hipotézisem nem teljesült. Azt feltételeztem, hogy az elért pályaidentitási állapot adaptívabb coping stratégiával jár együtt. Ez a hipotézis nem teljesen állja meg a helyét, hiszen ahogy az irodalmi áttekintésnél is írtam, bármelyik coping stratégia lehet adaptív egy adott helyzetben. Ugyanakkor lehetett volna összefüggés az egyes faktorok között, a statisztikai próbák azonban nem mutattak szignifikanciát egyik esetben sem. Ezen a hipotézisen kívül még egy gyengesége volt a kutatásom-

²⁸ Forray 2003, 2004.

²⁹ Mendi 1999.

nak. Minden személyhez hozzárendeltem egy megküzdési stratégiát aszerint, hogy melyik faktoron érte el a legmagasabb pontszámot. Ezt azért csináltam, hogy az adat-táblát megfelelő formába tudjam rendezni. Ugyanakkor egy személyt nem csak egy megküzdési stratégia jellemez, habár valószínű, hogy van legalább egy, amit gyakrabban használ.

Irodalom

- András Zsuzsanna: Pszichológus hallgatók pályaidentitásának vizsgálata. Szakdolgozat. ELTE BTK, Pszichológia szak, Budapest. 1995.
- Csongor Anna: Szegregáció az általános iskolában. Cigányosztályok Magyarországon. Bp., OI, 1991. 42 p.
- Fiáth Titanilla: *A magyarországi roma népesség általános iskolai oktatása*. In: Babusik F. (szerk.). *A romák esélyei Magyarországon: Aluliskolázottság és munkaerőpiac – a cigány népesség esélyei Magyarországon*. Budapest, 2002, Kávé Kiadó.
- Folkman, S., Lazarus, R., Dunkel-Schetter, C., DeLongis, A., Gruen, R. J.: Dynamics of a stressful encounter: cognitive appraisal, coping and encounter outcomes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1986, 50(5). sz. 992-1003. p.
- Forray R. Katalin: Cigány fiúk és lányok iskolai motivációi és etnikai identitása. *Kultúra és közösség*, 1989. 6. sz. 46-60. p.
- Forray R. Katalin: Roma/cigány diákok a felsőoktatásban. *Educatio*, 2003. 2. sz. 253-264. p.
- Forray R. Katalin: Életutak – iskolai pályák interjúk cigány, roma fiatalokkal. *Cigány Tanulmányok*, 2004. 13. sz.
- Forray R. Katalin & Boros Judit: A cigány, roma tehetség gondozás intézményei. *Educatio*, 2009. 2. sz. 192-203. p.
- Kende Anna: „Értelmiségiként leszek roma és romaként leszek értelmiségi”. Vizsgálat roma egyetemisták életútjáról. In: Neményi M. és Szalai J. (szerk.). *Kisebbségek kisebbsége: A magyarországi cigányok emberi és politikai jogai*. Budapest, 2005, Új Mandátum.
- Kopp Mária, Skrabski Ágnes: *Alkalmazott magatartástudomány. A megbírkózás egyéni és társadalmi stratégiái*. Budapest, 1995, Corvinus Kiadó.
- Lukács Ágnes: Roma értelmiségiek identitása. *Szakdolgozat, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Szociológia Intézet, Piliscsaba*, 2011.
- Marcia, J. E.: Development and validation of ego-identity status. *Journal of personality and social Psychology*, 1996, 3, 5. sz. 551-558. p.
- Melgosa, J.: Development and Validation of the Occupational Identity Scale. *Journal of Adolescence*, 1987. 10. sz. 385-397. p.
- Mendi Rózsa: Felsőoktatásban tanuló roma fiatalok pályaszocializációs és személyiségvizsgálata. *Szakdolgozat, Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Pszichológiai Intézet*, Budapest, 1999.
- Moretti M., Kurimay T., Molnár Zs., Szerdahelyi F.: Az asszimiláció ára (Cigány betegek és családjuk körében végzett vizsgálatok). *Pszichiátria Hungarica*, 1997. 1,12. sz. 5-18. p.

- Oláh A. (2004): Megküzdés és pszichológiai immunitás. In: Pléh Cs., Boross O. (szerk.). *Bevezetés a pszichológiába*. Budapest: Osiris Kiadó. 631-634.
- Szabó Zsófia: Fiatal értelmiségi romák politikai kultúrája etnikai hovatartozásuk, identitásuk és értelmiségi szerepfelfogásuk tükrében. Kérdőíves kutatás cigány és nem cigány fiatal értelmiségiek körében. *Szakedolgozat, Budapesti Corvinus Egyetem, Politika Tudományi Intézet*, Budapest, 2011.
- Tulics Helga: A szakmával való azonosulás dimenziói és a hallgatói identitás szerepe a felsőoktatásban. *Óbudai Egyetem, Trefort Ágoston Mérnökpedagógiai Központ*, Budapest, 2011.

